สำนวนจีนและสำนวนไทย : การศึกษาเปรียบเทียบ

นายฉิน หยงหลิน

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๖
อาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัย : รองศาสตราจารย์ ดร. ประพิณ มโนมัยวิบูลย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นววรรณ พันธุเมธา

นายฉิน หยงหลิน เป็นนักศึกษาจีนที่ได้รับทุนจากรัฐบาลไทยมาศึกษาในระดับปริญญามหาบัณฑิต ตามโครงการแลกเปลี่ยนนักศึกษาระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ผู้วิจัยมีหน้าที่การงานเป็นอาจารย์ประจำแผนกวิชาภาษาไทย คณะภาษาเอเชีย–อาฟริกา แห่งสถาบันภาษาต่างประเทศปักกิ่ง ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเปรียบเทียบภาษาไทยกับภาษาจีน และได้เลือกเปรียบเทียบสำนวนจีนกับสำนวนไทย โดยให้เหตุผลไว้ในบทนำว่า "*เนื่องจากได้สังเกตเห็นว่ามีสำนวนจีนและสำนวนไทยไม่น้อยที่มีวิธีเปรียบเทียบคล้ายคลึงกัน*"

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเปรียบเทียบสำนวนจีนที่ประกอบด้วยคำ 4 คำ กับสำนวนไทย โดยเก็บข้อมูลจากหนังสือ เอกสารต่าง ๆ จากเพื่อนนิสิตไทย จีน และจากตัวผู้วิจัยเอง วิธีการศึกษาใช้วิธีการเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นลักษณะที่เหมือนและต่างของสำนวนจีนและสำนวนไทย ทั้งในแง่ของลักษณะทั่ว ๆ ไป ความหมายและภาพสะท้อนของสำนวนจีนและสำนวนไทย ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิจัยเป็น ๕ บท โดยกล่าวถึงความเป็นมาของปัญหา การวิเคราะห์ลักษณะทั่วไปของสำนวนจีนและสำนวนไทย การเปรียบเทียบความหมายของสำนวนจีนและสำนวนไทย ภาพสะท้อนจากสำนวนจีนและสำนวนไทย และการสรุปและเสนอข้อคิดเห็น ตามลำดับ

การเปรียบเทียบลักษณะทั่วไปของสำนวนจีนกับสำนวนไทย

ผู้วิจัยได้ศึกษาลักษณะทั่วไปของสำนวนจีนและสำนวนไทยเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนและต่างกันของสำนวนในสองภาษา พบว่ามีสาระที่น่าสนใจดังนี้

ในด้านจำนวนคำ สำนวนจีนจะประกอบด้วยคำตั้งแต่ ๓ คำขึ้นไปถึง ๑๖ คำ ถ้าสำนวนใดที่มีคำเกิน ๖ คำขึ้นไปก็มักจะแบ่งออกได้เป็น ๒ วรรค ถึง ๔ วรรค สำนวนจีนส่วนใหญ่จะประกอบด้วยคำ ๔ คำ ตัวอย่างเช่น

ร้อยรบร้อยชนะ[๑] หมายถึง 'รบร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง'

เอาผิดตามผิด หมายถึง 'เมื่อทำอะไรผิดแล้วปล่อยให้ผิดไปเป็นการเลยตามเลย'

ส่วนสำนวนไทยนั้น ผู้วิจัยพบว่าจะมีตั้งแต่ ๑ คำขึ้นไปจนถึง ๑๖ คำ และถ้ามีจำนวนคำมากกว่า ๖ คำขึ้นไปก็มักจะแบ่งออกเป็น ๒ วรรคหรือกว่านั้น เช่น

เสียน้อยเสียยาก เสียมากเสียง่าย
ดักลอบต้องหมั่นกู้ เจ้าชู้ต้องหมั่นเกี้ยว
เนื้อไม่ได้กิน หนังไม่ได้รองนั่ง กระดูกแขวนคอ
ฝนจะตก ขี้จะแตก คนจะตาย พระจะสึก

ในด้านสัมผัส ทั้งสำนวนจีนและสำนวนไทยมีสัมผัสสระและพยัญชนะ ซึ่งอาจจะเป็นสัมผัสในวรรคเดียวกันหรือต่างวรรคกันก็ได้ และคำที่สัมผัสกันอาจจะอยู่ชิดกันหรือมีคำอื่นคั่นก็ได้ แต่มีข้อที่น่าสังเกตคือ สำนวนไทยเน้นเรื่องการสัมผัสแต่ไม่ได้มีข้อกำหนดในเรื่องเสียงวรรณยุกต์ในแต่ละคำ แต่สำนวนจีนนั้นนอกจากจะมีลักษณะของการใช้สัมผัสแล้ว ยังมีข้อกำหนดในเรื่องการใช้เสียงวรรณยุกต์อีกด้วย คือ มีเสียงสูงต่ำสลับกัน ซึ่งอาจจะสลับกันได้หลายแบบ ผู้วิจัยกล่าวว่า ลักษณะการกำหนดเสียงวรรณยุกต์นี้ทำให้มีทำนองไพเราะดุจเสียงดนตรี อีกทั้งยังช่วยให้จดจำได้ง่ายด้วย นอกจากนี้ยังพบว่า ทั้งสำนวนจีนและสำนวนไทยจะมีลักษณะที่คล้ายกัน คือ การมีคำซ้ำทั้งในวรรคเดียวกันและต่างวรรคกัน เช่น

สำนวนจีน

เปลี่ยนน้ำไม่เปลี่ยนยา หมายถึง 'เปลี่ยนแต่ภายนอกภายในคงเดิม'

แก้กระดิ่งยังต้องใช้คนผูกกระดิ่ง หมายถึง 'ผู้ใดก่อปัญหาผู้นั้นต้องเป็นผู้แก้'

สำนวนไทย

เข้าไต้เข้าไฟ หมายถึง 'เวลาพลบค่ำ'

มือห่างตีนห่าง หมายถึง 'สะเพร่า ไม่รอบคอบ ไม่ระมัดระวัง'

---

[๑] ข้อความที่เป็นสำนวนจีนในที่นี้จะเขียนสำนวนที่ได้ปรับให้เป็นภาษาไทยแล้วเท่านั้น ส่วนที่เป็นตัวอักษรจีนและลำดับคำในภาษาจีนผู้สนใจอาจดูได้จากวิทยานิพนธ์ฉบับจริง

ในด้านการเลือกใช้คำ พบว่าสำนวนจีนและสำนวนไทยมีลักษณะที่เหมือนกัน คือ อาจเลือกใช้คำที่มีความหมายตรงข้ามกัน หรือเลือกใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน เช่น

สำนวนจีน

ลึกเข้าตื้นออก หมายถึง 'มีความหมายลึกซึ้ง แต่สามารถใช้คำง่าย ๆ อธิบาย' สำนวนนี้จะใช้คำตรงข้ามกัน คือ *ลึก* กับ *ตื้น* และ *เข้า* กับ *ออก*

หน้านิ่วคิ้วขมวด หมายถึง 'แสดงอาการเจ็บปวด เศร้าหมองหรือไม่พอใจ' สำนวนนี้ใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน คือ คำว่า *นิ่ว* กับ *ขมวด* และ *คิ้ว* กับ *หน้า* ก็เป็นชื่ออวัยวะทั้งสองคำ

สำนวนไทย

ต้นร้ายปลายดี หมายถึง 'ตอนแรกก็ลำบากเดือดร้อน ตอนหลังมีความสุข หรือตอนแรกเป็นคนเกเร แต่ตอนหลังกลับเป็นคนดี' สำนวนนี้ใช้คำตรงข้ามกัน คือ *ต้น* กับ *ปลาย* และ *ร้าย* กับ *ดี*

ก่อร่างสร้างตัว หมายถึง 'ทำตัวของตัวให้เจริญขึ้นทีละน้อยจนมีฐานะมั่นคง' สำนวนนี้จะใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน คือ *ก่อ* กับ *สร้าง* และ *ร่าง* กับ *ตัว*

ในด้านหน้าที่ทางไวยากรณ์ ทั้งสำนวนจีนและสำนวนไทยอาจทำหน้าที่ได้เหมือนกับคำชนิดต่าง ๆ ในไวยากรณ์ได้ 4 ชนิด คือ คำนาม คำกริยา คำคุณศัพท์ และกริยาวิเศษณ์ และนอกจากนี้ยังทำหน้าที่เหมือนประโยคได้อีกด้วย เช่น

สำนวนจีน

ไข่มุกบนฝ่ามือ หมายถึง 'เป็นบุคคลอันเป็นสุดที่รัก' ปัจจุบันใช้หมายถึงลูกที่พ่อแม่รักที่สุด

ตัวอย่าง

"*เขาถือว่าเธอเป็นเหมือน ไข่มุกบนฝ่ามือ ของเขาเอง*"

ในที่นี้ *ไข่มุกบนฝ่ามือ* เป็นสำนวนที่ทำหน้าที่เหมือนคำนาม เราอาจแทนที่สำนวนนี้ด้วยคำนาม เช่น *ลูก* ได้

บินไปทั้ง ๆ ที่ไม่มีปีก หมายถึง 'สิ่งของที่หายไปโดยไม่ทิ้งร่องรอยอะไรไว้' หรือหมายความว่า 'ข่าวได้แพร่ออกไปอย่างรวดเร็ว'

ตัวอย่าง

"กระเป๋าหนังลือของเขา บินไปทั้ง ๆ ที่ไม่มีปีก"

ในที่นี้ สำนวน *บินไปทั้ง ๆ ที่ไม่มีปีก* ทำหน้าที่เหมือนคำกริยา เราอาจแทนที่สำนวนนี้ด้วยคำกริยา เช่น *หาย* ได้

ฟังร้อยครั้งไม่เท่าตาเห็นครั้งเดียว เป็นสำนวนที่ทำหน้าที่เหมือนประโยค หมายความว่า 'จะฟังมากเท่าไรก็สู้ไปดูด้วยตาตัวเองสักครั้งไม่ได้'

สำนวนไทย

กระโถนท้องพระโรง หมายถึง 'เป็นผู้ที่ต้องทนรับคำบ่นจากผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา'

ตัวอย่าง

"ดูเถอะ เขาเห็นเราเป็น กระโถนท้องพระโรง หรือยังไงนะ อะไร ๆ ก็มาลงที่เราทั้งนั้น"

ในที่นี้ สำนวน *กระโถนท้องพระโรง* ทำหน้าที่เหมือนคำนาม เราสามารถเอาคำนาม เช่น *คนใช้* มาแทนที่สำนวนนี้ได้

กลับบ้านเก่า หมายถึง 'ตาย'

ตัวอย่าง

"นายอรุณ กลับบ้านเก่า เสียแล้ว น่าเสียดายนะ"

ในที่นี้ สำนวน *กลับบ้านเก่า* ทำหน้าที่เหมือนคำกริยา เราสามารถนำเอาคำกริยา เช่น *ตาย* มาแทนที่สำนวนนี้ได้

ความวัวไม่ทันหาย ความควายเข้ามาแทรก เป็นสำนวนที่ทำหน้าที่เหมือนประโยค หมายความว่า 'มีเรื่องมีราวเดือดร้อนเกิดขึ้น ยังไม่ทันจะเสร็จเรื่อง ก็มีเรื่องใหม่ซ้อนขึ้นมาอีก'

การเปรียบเทียบความหมายของสำนวนจีนกับสำนวนไทย

สำนวนจีนซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยคำ ๔ คำ นั้น ผู้วิจัยพบว่า ในจำนวนเกือบพันห้าร้อยสำนวน มีสำนวนที่มีความหมายตรงหรือคล้ายคลึงกันกับสำนวนไทยอยู่ถึง ๑๗๕ สำนวน ซึ่งอาจจะแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ดังนี้ คือ

๑. สำนวนจีนที่มีความหมายตรงหรือคล้ายกับสำนวนไทย และสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบก็เหมือนกัน เช่น

สำนวนจีน

ฆ่าไก่ขู่ลิง หมายถึง 'ทำโทษคนหนึ่งให้อีกคนหนึ่งกลัว จะได้ไม่เอาอย่างคนที่ถูกลงโทษ' ตรงกับสำนวนไทยว่า *เชือดไก่ให้ลิงดู*

ตัวอย่าง

"การที่ผู้อำนวยการหักเงินเดือนของกรรมกรที่มาสายนั้น จุดประสงค์เพื่อ ฆ่าไก่ขู่ลิง เป็นการเตือนกรรมกรคนอื่น ๆ ว่าอย่ามาทำงานสาย"

เก็บขี้ฟันคนอื่น หมายถึง 'จำคำพูดของคนอื่นมาพูด ไม่ได้คิดเอง' ตรงกับสำนวนไทยว่า *จำขี้ปากเขามา*

ตัวอย่าง

"เวลาเขาแสดงความคิดเห็น ชอบ เก็บขี้ฟันคนอื่น มาเสมอ คนอื่นพังแล้วไม่สนใจทั้งนั้น"

มีตาไม่มีแวว หมายถึง 'ขาดไหวพริบดูอะไรไม่ลึกซึ้ง มีตาแต่ไม่สามารถมองหยั่งลึกไปในจิตใจ หรือไม่สามารถมองเห็นคุณลักษณะพิเศษของอีกฝ่ายหนึ่ง' ตรงกับสำนวนไทยว่า *มีตาหามีแววไม่*

ตัวอย่าง

"ทำไมคุณจึงไปเชื่อนักต้มคนนั้นเล่า มีตาไม่มีแวว จริง ๆ"

๒. สำนวนจีนที่มีความหมายตรงหรือคล้ายคลึงกับสำนวนไทย แต่สิ่งที่นำมาเปรียบต่างกันบางประการ เช่น

กบในก้นบ่อ หมายถึง 'คนที่มีความรู้น้อย แต่เข้าใจว่าตนรู้มาก เปรียบเหมือนกบที่นั่งอยู่ก้นบ่อมองเห็นเพียงแค่ปากบ่อเท่านั้น ไม่รู้ว่าข้างนอกบ่อมีความเป็นไปอย่างไรบ้าง' สำนวนไทยใช้ว่า *กบใต้กะลาครอบ*

ตัวอย่าง

"ในการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์นั้น ต้องศึกษาจากคนอื่นด้วยท่าทีถ่อมตัว จะทำตนเป็นกบในก้นบ่อ ไม่ได้"

กำแพงมีหู หมายถึง 'ในการเจรจาเรื่องที่เป็นความลับหรือเรื่องที่สำคัญ จะต้องใช้ความระมัดระวัง เปรียบเหมือนกำแพงมีหูที่จะฟังความลับได้' สำนวนไทยใช้ว่า *กำแพงมีหูประตูมีช่อง*

ตัวอย่าง

"สุภาษิตบทหนึ่งกล่าวว่า ก้าแพงมีหู เวลาพวกคุณปรึกษาหารือปัญหาความลับต้องพูดเสียงเบา ๆ หน่อย อาจมีคนแอบฟังก็ได้"

วิญญาณไม่อยู่กับร่าง หมายถึง 'ตกใจกลัวแทบสิ้นสติ ชาวจีนเชื่อกันว่าในร่างกายมนุษย์นั้นมี ๓ วิญญาณและ ๗ ขวัญ เมื่อวิญญาณและขวัญเหล่านี้ออกไปจากร่างแล้ว คนเราก็จะสิ้นสติ' สำนวนไทยใช้ว่า *ขวัญหนีดีฝ่อ*

ตัวอย่าง

"พอเสียงปืนดังลั่นขึ้น ศัตรูก็กลัวจน วิญญาณไม่อยู่กับร่าง"

๓. สำนวนจีนที่มีความหมายตรงหรือคล้ายกับสำนวนไทย แต่สิ่งที่นำมาเปรียบเทียบต่างกัน เช่น

ประตูเหมาะเรือนสม หมายถึง 'ชายหญิงที่แต่งงานเป็นสามีภรรยากันโดยที่ครอบครัวของทั้งสองฝ่ายมีฐานะเท่าเทียมเหมาะสมกัน เปรียบเหมือนประตูเหมาะสมกับเรือน' สำนวนไทยใช้ว่า *กิ่งทองใบหยก*

ตัวอย่าง

"ทุกคนต่างก็ชมว่าหนุ่มสาวที่แต่งงานกันคู่นี้เป็น ประตูเหมาะเรือนสม จริง ๆ"

ขนเส้นเดียวของวัวเก้าตัว หมายถึง 'เป็นจำนวนเพียงเล็กน้อยในจำนวนอันมหาศาล ถึงแม้จะเสียไปก็ไม่กระทบกระเทือนถึงส่วนใหญ่ เปรียบเหมือนขนเส้นเดียวของวัวเก้าตัว' สำนวนไทยใช้ว่า *ขนหน้าแข้งไม่ร่วง*

ตัวอย่าง

"มหาเศรษฐีบริจาคเงิน ๕,๐๐๐ บาท เป็นเรื่อง ขนเส้นเดียวของวัวเก้าตัว มันเล็กน้อยมากจนไม่น่าจะพูดถึงเลย"

ครึ่งชั่งแปดตำลึง หมายถึง 'เท่าเทียมกัน เปรียบเหมือนครึ่งชั่งกับแปดตำลึง ซึ่งมีน้ำหนักเท่ากัน' สำนวนไทยใช้ว่า *ขิงก็ราข่าก็แรง*

ตัวอย่าง

"เรื่องนี้เธอทั้งสองใครก็ไม่ต้องโทษใคร ผมว่าทั้งสองฝ่ายต่างก็ผิด ตรงกับภาษิตบทหนึ่งที่กล่าวไว้ว่า ครึ่งชั่งแปดตำลึง เลย"

ขนไก่เปลือกกระเทียม หมายถึง 'เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่สำคัญ' สำนวนไทยใช้ว่า *ขี้หมูราขี้หมาแห้ง*

ตัวอย่าง

"เรื่องเล็ก ๆ แบบ ขนไก่เปลือกกระเทียม แบบนี้ คุณอย่าถือสาเขาเลย"

ภาพสะท้อนจากสำนวนจีนและสำนวนไทย

ผู้วิจัยกล่าวว่าสำนวนที่คนแต่ละชาติใช้จะสะท้อนให้เห็นถึงสังคมของชนชาตินั้น ๆ ในด้านต่าง ๆ เป็นต้นว่า ชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนทำให้ทราบถึงประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ผู้วิจัยพบว่า สำนวนจีนและสำนวนไทยได้สะท้อนสิ่งต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวข้างต้นไว้พอสมควร เช่น มีสำนวนที่สะท้อนให้เห็นสภาพภูมิประเทศที่คล้ายและต่างกัน วัฒนธรรมการกินอยู่ ความใกล้ชิดธรรมชาติ ศาสนาที่นับถือ เป็นต้น

กล่าวโดยส่วนรวมแล้ววิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ศึกษาวิเคราะห์แง่มุมต่าง ๆ ในเรื่องของสำนวนจีนและสำนวนไทยไว้อย่างละเอียดและน่าสนใจทีเดียว

จิราภรณ์ ภัทราภานุภัทร
อาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย